

od nich vyjednání vnitroněmecké úpravy“ (podle vlastních Wehnerových slov „rozhodují o tom, *kdy* dojde k jednotě, velmocí. *Zda* k tomu dojde a *má-li* k tomu vůbec dojít, o tom rozhodujeme sami“). Wehner přitom — zdá se — vychází z objektivně existující skutečnosti, že masový zájem v obou německých státech o sjednocení není totožný ani tak se zájmem o jednotný politický celek, jako především o maximální možnost styků uvnitř Německa, a z tohoto hlediska může být jeho taktika do té doby, dokud nepřevezme NDR iniciativu i v řešení těchto otázek, značně nepřijemná.

Některé z myšlenek, které tento politik v Gausově knize rozvádí, je možno dnes již konfrontovat s roční praxí SPD ve vládě „velké“ koalice. Porovnání ukazuje při nejmenším značnou snahu o jejich

realisaci. Jiné se ještě ve stejné míře na programu spolkové vlády neobjevily (idea „německého hospodářského společenství“ či „německého spolku“ jako přechodného stadia ke sjednocení, při existenci rozdílných hospodářsko-politických systémů v obou částech Německa apod.). Ukazuje se však, že i těmto úvahám bude dobře věnovat pozornost, protože při známé tvrdošijnosti jejich autora i při snaze spolkové vlády nalézt ve střídání taktických variant východiska se mohou brzo dostat na řadu. Z tohoto hlediska sestavil G. Gaus knihu, která je zajímavá nejen zhodnocením toho, co se již stalo, ale i možností nahlédnout za oponu příštího jednání na bonnské scéně.

ADOLF MÜLLER

KE STUDIU POLITICKÉ ANALÝZY

Robert A. Dahl, *Modern Political Analysis*, Foundation of Modern Political Science Series, New Jersey 1965, 118 str.

Robert A. Dahl, profesor na Yale University, vybral pro svou práci několik akutních politických problémů. Nejsou nové a jsou si zdánlivě podobné. Jsou aktuální, a i když se s ním asi budeme v mnohém rozcházet, stojí za to se o nich zmínit, už pro jejich inspirující hodnotu.

V osmi kapitolách uvažuje autor o tom, co je politika, o společenských rysech i rozdílnostech politických systémů, o moci a vlivu, o tom, co je to politický člověk, co je to politický konflikt, donucení a populární vláda a jak vlastně provádět politické hodnocení.

Zabývá se tedy samou podstatou politiky jako vědy, politickým aspektem lidské existence.

Politický systém je definován jako souhrn politických vztahů. Co je to však politický vztah? — ptá se autor. Od Aristotelových dob vládně shoda o tom, že politický vztah zahrnuje do určité míry autoritu, vládu a moc. Jiný autor, Max Weber (1864—1920), říká, že společenství je možno nazvat politickým podle

toho, do jaké míry „je na daném území nátlak prováděn použitím síly ze strany části administrativního aparátu.“¹⁾ Weber klade důraz na teritorální faktor, ovšem shodně se svými předchůdci specifikuje vztah autority a moci jako hlavní charakteristiku politického společenství. Jeden z dnešních na Západě uznávaných politických vědců, Harold Lasswell, definuje politickou vědu jako „empirickou disciplínu, jako studium tvorby, formování a sdílení moci, a politický akt jako akt formovaný z perspektiv, vyhlídek moci.“²⁾ Dahl shrnuje závěry svých předchůdců: „Politický systém je kterýkoli trvalý výběr lidských vztahů, jenž zahrnuje do určitého rozsahu moc, vládu nebo autoritu.“³⁾

Jeho definice je velmi široká. Vždyt přece politický systém je pouze jednou z forem lidského společenství. Lidské vztahy obsahují buď jeden nebo několik politických prvků, neoznačujeme je však jako politické. Na druhé straně je nutno vidět, že lidská zkušenost zahrnuje vždy určité vztahy, jež není možno přesně vy-

¹⁾ Max Weber, *The Theory of Social and Economic Organization*, New York, Oxford University Press, 1947, str. 154.

²⁾ Harold D. Lasswell, Abraham Kaplan, *Power and Society*, New Haven, Yale University Press, 1950, str. XIV.

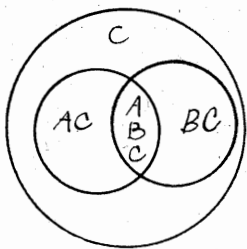
³⁾ R. A. Dahl, cit. dílo, str. 6.

hranit a jejichž škála je různorodá. Tak také pravděpodobně žádné lidské společenství nebude výlučně politické ve všech svých aspektech.

Nejméně ostré je podle R. Dahla rozdělení mezi systémem politickým a ekonomickým. Ekonom i politik velmi často studují stejné konkrétní situace, rozdíl je v tom, že ekonom se zaměřuje na problémy s omezenými zdroji výroby a rozdělováním hmotných statků a politik na vztahy moci a vlivu. Termínu jako „demokracie“, „diktatura“, „kapitalismus“, „socialismus“ je běžně užíváno jak v politice, tak i ekonomii. Tato tendence směřování termínů pramení z nedostatku standardizovaných definic, z ignorování historického vývoje, a ovšem také z tendenční snahy využívat politických názvů (jako je demokracie či diktatura) k ovlivňování názoru na ekonomický systém.

Neméně volně je užíváno termínů demokratická společnost, svobodná společnost, společnost autoritativní apod., a to jak na Západě, tak na Východě.

Robert Dahl upozorňuje na tento nedostatek a snaží se některé z termínů upřesnit. Používá rozborů sociálního systému, jak je provádí Talcott Parsons.⁴⁾ Podle Parsonse by politický systém i ekonomický systém měly být částmi, aspekty nebo subsystémy sociálního systému.

C společnost

AC sada všech politických subsystémů

BC ekonomické subsystémy

ABC subsystémy, jež mohou být považovány buď za politické nebo ekonomické podle toho, na který aspekt klademe důraz.

„Demokratická společnost“ pak v jeho pojetí znamená sociální systém, jenž má nejenom demokratický, politický subsystém, ale také množství dalších subsystémů, které působí tak, aby přispívaly přímo či nepřímo k posílení demokratic-

kého politického procesu. Autoritativní společnost naopak zahrnuje důležité subsystémy, jež všechny působí k posílení autoritativního politického procesu. Kdykoli je politický systém komplexní a zároveň stabilní, politické úlohy subsystémů i jednotlivců se rozvíjejí.

Dahl se jednoznačně shoduje s Parsonsovým členěním a na základě jeho závěrů navrhuje charakterizovat vládu jako nejvyššího představitele politického systému na daném území. K tomu konstatuje, že kdykoli velký počet členů společnosti na daném území začne pochybovat nebo odmítat nárok na sílu vlády na regulování moci, pak je daný stát v nebezpečí rozkladu.

Ve třetí kapitole se autor ptá, co je politickým systémem společné, čím jsou si podobné.

Každý politický systém vládne určitými zdroji a prostředky, jichž mohou osoby angažované v politickém systému používat k ovlivňování osob dalších. Důležité je, že kontrola těchto prostředků (do nichž zahrnuje například peníze, informace, právo tvořit zákony, volit a kontrolovat volbu, nástroje síly, i zaměstnání a přátelství) je ve všech společnostech rozdělena nestejně.

Dahl nachází čtyři příčiny nerovnoměrnosti:

1. Specializace funkcí (dělbá práce, jež existuje v každé společnosti a jež způsobuje rozdíly v přístupu k různým politickým prostředkům).

2. Vrozené rozdíly fyzické, duševní i sociální způsobují, že ne všichni začínají a pokračují v životě se stejnými možnostmi.

3. Rozdíly v biologickém i sociálním dědictví spolu s rozdíly ve zkušenostech produkují rozdíly v podnětech a cílech různých lidí. Rozdíly v motivacích (zase naopak) vedou k rozdílným v obratnosti získávání zkušeností a zdrojů (ne každý například má potřebu angažovat se v politice, stát se vůdcem apod.).

4. Konečně určité rozdíly v podnětech a cílech lidí, považované obvykle za sociálně účelné, neboť je nutné vybavit jednotlivce pro různé specializace.

Podle našeho chápání je toto dělení ryze subjektivistické, neboť sociální faktor je tu sice zahrnut, ne však jako faktor vedoucí, ale pouze jako jeden z mnoha dalších.

V důsledku existence těchto čtyř roz-

⁴⁾ T. Parsons, E. A. Shils, *Toward a General Theory of Action*, Cambridge, University Press, 1951, str. 55.

dílů, a pravděpodobně mnoha dalších, říká Dahl, je prakticky nemožné vytvořit společnost, v níž by byly politické zdroje a prostředky rozděleny rovnoměrně mezi všechny členy. Netvrdí ovšem, že neexistují důležité rozdíly v tomto nerovnoměrném rozdělení v různých společnostech.

Další evidentní skutečností každého politického systému je nerovnoměrné rozdělení politického vlivu mezi členy společnosti. Všechny závažné důvody tohoto faktu redukuje autor na tři hlavní:

- a) nerovnoměrnost v rozdělení zdrojů a prostředků (zmnili jsme výše);
- b) rozdíly v obratnosti, znalostech, s nimiž různí jednotlivci využívají svých zdrojů pro politické účely;
- c) různá míra využití politických zdrojů různými jednotlivci.

Třetím rysem všech politických systémů jsou *konflikty a shoda* zároveň. Ačkoliv všechny teorie rozpoznaly tuto dualitu, každá zdůrazňuje více nebo méně vliv toho nebo druhého. Zatímco Hobbes podtrhuje sklon ke konfliktu, Rousseau sklon k dohodě a spolupráci.

V této souvislosti prohlašuje Dahl za obecný ten fakt, že vedoucí politických systémů se vždy snaží zajistit svým akcím zákonnost a vliv přeměnit v moc.

Velmi zběžně se dotýká problému ideologie. Mluví o ideologii jako o sadě více nebo méně integrovaných dogmat, jež mají vysvětlovat a zajišťovat oprávněnost vedení systému. Ideologie pak často podle něho neospravedlňuje pouze vedení systému, ale systém sám. Rozvinutá ideologie má také do určité míry idealizovat způsoby, s nimiž systém pracuje, zužovat rozdíly mezi realitou a cíli.

Nás ovšem bude více zajímat to, jak autor vykládá, čím se politické systémy liší. Aristoteles navrhoval dvě kritéria pro rozlišení „států“ nebo „konstitucí“:

1. podstata a cíle, pro něž státy (politické systémy) existují;
2. různé druhy autority, již jsou lidé a jejich společenství podřízeni.⁵⁾

Prvého kritéria použil k rozlišení systémů podle toho, zda jejich vůdci vládnou pro „zájem společný“, anebo pro udržení zájmů vlastních; druhé kritérium rozlišuje systémy podle relativního počtu občanů, jimž je dáno podílet se na vládě. Na základě druhého kritéria je vytvořeno známé schéma vlády jednoho, několika nebo mnohých. (One, few or many.)

Schema cenné zejména tím, že kombinuje empirický a normativní pohled — tj. nepopisuje pouze *to, co je, ale* snaží se naznačit i *to, co by mělo být*.

Zatímco Aristoteles se zabýval počtem, sociální pozicí vůdců a charakterem jejich autority, Max Weber se téměř výhradně zabýval podstatou autority. Omezuje svou pozornost na systémy, kde vláda je uznána za zákonnou. Oprávněnost své vlády mohou podle Webera vedoucí politických systémů proklamovat na třech základech: na základě tradice jako nej-univerzálnějším a nejjednodušším případu autority; na základě výjimečných osobních kvalit, kdy vůdce díky své neobvyklé kapacitě, hrdinství, výjimečnému charakteru apod. má schopnost buď jako demagog nebo jako státník předávat své ideje svým následovníkům; a na základě legality: v tomto případě je oprávněnost založena na důvěře, že moc je uplatňována způsobem, jenž je legální.

Jak Aristoteles, tak i Weber vidí, že je den druh autority se může měnit v druhý, že čistá forma neexistuje.

R. A. Dahl cituje názory obou autorů. Staví je vedle sebe a nechává na čtenáři, aby sám hodnotil.

Nám se zdá, že aktuální jsou především názory Weberovy. Samozřejmě může být a také byl kritizován z několika stran. Pro zanedbávání i zahrnování standardního hodnocení, pro neúplnost, nedostatečnost klasifikace, bylo mu vyčítáno, že podle něho jsou všechny legitimní vlády dobré atd. Zdá se ovšem, že on sám o ničem takovém neuvažoval. Jeho kategorie měly být spíše jen neutrální, deskriptivní a nezávažné. Chtěl vyloučit kterékoli kritérium, jež by záleželo buď na jeho vlastním morálním hodnocení různých forem autority nebo vyvolávalo a podněcovalo určité morální standardy hodnot, jež mohl očekávat u čtenáře. I tento, a snad právě tento nehodnotící přístup je možno kritizovat, avšak zamítnout jej zcela by bylo, zdá se, nemoudré.

V politice můžeme najít podle Dahla několik kritérií, v našem případě tedy několik rozdílů mezi politickými systémy, jež nejsou ojedinělé, jež jsou úzce spojeny s řadou ostatních aspektů a o o nichž můžeme tvrdit, že liší-li se systémy v jednom nebo několika z těchto aspektů, liší se i v řadě dalších. Mezi nejdůležitější autor zařazuje:

— Rozsah, v němž je vláda považována

⁵⁾ E. Barker (ed.), *The Politics of Aristotle*, Oxford University Press, Book III, 1948, str. 110.

za oprávněnou a moc vůdců akceptovaná jako autorita;

- Počet a poměr členů společnosti, jež ovlivňuje rozhodování členů vlády;
- Počet subsystémů a rozsah nezávislosti a pravomoci, již zaujímají.

Kategoriemi, které jsou v popředí zájmu západní politické analýzy, jak Robert Dahl zdůrazňuje v V. kapitole své knihy, jsou moc a vliv. Zdá se však, že systematické zkoumání je na samém počátku, neboť terminologie je ještě nejednotná, není používáno definic, ale pouze příkladů, které mají určité termíny dokumentovat. Jsou však již známy chyby, jichž je možno se v této části výzkumu dopouštět. Na tyto chyby se soustavně upozorňuje: jde například o nedostatek rozlišit jasně mezi účastnictvím a rozhodováním, ovlivňováním rozhodování a stavem, kdy je člen společnosti pouze ovlivněn následky rozhodování; o nedostatek rozlišovat rozsah a šíři moci, míru, v níž je možno o účastníkovi říci, že je mocný; o nedostatek rozlišit stupně moci, například srovnáváním tvrzení, že moc je rozložena v politickém systému nerovnoměrně, s tvrzením, že systém je veden vládnoucí třídou; o záměnu účastníkovy moci minulé nebo současné s jeho mocí potenciální, zejména tvrzení, že čím větší jsou politické zdroje, jež účastník získal, tím větší musí být jeho moc; o srovnávání účastníkovy očekávané budoucí moci s jeho mocí potenciální a ignorování tak důležitých faktů, jako jsou jeho kvalifikace, schopnosti, podněty apod.

Elementárním výchozím bodem pro to, aby vůbec existovala moc, vliv, je fakt, že člověk je tvor společenský. Neznamená to ovšem, že proto musí být i tvorem politickým. V této části politické analýzy dokumentované Modern Political Analysis cítíme víc než kde jinde silný subjektivismus.

Dahl si ovšem klade velmi aktuální otázku — proč určití lidé moc hledají více než jiní a proč někteří z těch, kdo hledají, získávají víc moci než jiní. V jeho odpovědi se skrývá ono podstatné, co marxistický odborník bude vždy vytýkat pracím tohoto druhu, i když jím přízná dostatečnou míru originalnosti, zajímavosti a podnětnosti: třídní pohled na tuto problematiku tu chybí a ani ho snad od

autora typu R. Dahla žádat nemůžeme. Posuďme, jak autor odpovídá.

Podle něho ne všichni vládnou politickými zdroji. Ovšem každý má určitý přístup k určitým zdrojům, jakkoli omezené mohou být. Ne všichni však těchto zdrojů využívají k získání moci. Ti, kteří jich využívají, mohou tak činit z několika důvodů. Už v Platonově Republice je uváděn vládce, který touží získat moc proto, aby dosáhl kolektivního užítku, dobra pro všechny občany. Ani Platon ani nikdo po něm však netrvá na tomto důvodu hledání moci jako na jediném nebo hlavním. Dalším a nejvíce zdůrazňovaným důvodem je hledání moci pro uspokojení „svých vlastních“ zájmů. Toto „svých vlastních“ je však hodno širokého sociologického i psychologického zkoumání, neboť má mnoho dimenzí. Jsou však uváděny tzv. neuvědomělé (unconscious) motivy a z nich největší váha je přikládána Lasswellově vysvětlení: někdo z těch, kteří vyhledávají moc, tak dělá proto, aby kompenzoval psychologické škody (například nedostatek respektu), jež zažil v dětství. Nemusí jít vůbec o racionální cílevědomé uvědomění si věci, naopak, velká část motivací může být neuvědomělá. Tak by bylo možno pokračovat ve výčtu dále. Ale tady jsme u kořene věci. Autor uznává řadu snah o uchopení moci, vyhýbá se jenom jedné — usilí o moc — jíž by byla změněna sociální a ekonomická struktura společnosti. To bychom ovšem porušili logickou stavbu autorových dedukcí, protože pak bychom museli začít uvažovat v rovině dvou vedle sebe existujících společenských systémů, odlišnosti jejich cílů i prostředků, a v neposlední řadě i rozdílného způsobu výkonávání moci, působení na masy atd.

Takže jediným pozitivním závěrem z této práce může být uvědomění si, že podobnými otázkami by se měla zabývat i marxistická politická analýza, která rovněž nedává plnou odpověď na otázky profilu a realizace moci, rovněž nemá přesně vymezené pojmové kategorie a dosud se plně ani nezabývala subjektivní stránkou moci. Podobné studie, jako je recenzovaná práce R. Dahla, by k tomu mohly být podnětem a v lecčems i inspiací.

B. Š.